

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 800 fr. per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, Antwerpen

KANTTEKENINGEN BIJ DE EMANCIPATIE VAN DE VROUW

Rede uitgesproken door Mr Hugo WECKX, advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel, op de plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel, op 22 november 1968.

Toen ik mij voornam enige tijd geleden, op suggestie trouwens van de heer Voorzitter van het Vlaams Pleitgenootschap, deze openingsrede te wijden aan de emancipatie van de vrouw, kon ik niet weten dat op de Olympische Spelen te Mexico, welke vóór enkele weken plaats hadden, de Olympische fakkel voor het eerst in de geschiedenis zou worden aangestoken door een overigens knappe Mexicaanse vrouwelijke athlete.

De toehoorders uit dit geacht publiek, die uit deze unieke gebeurtenis zouden menen te mogen afleiden dat de emancipatie van de vrouw thans een voldongen feit is geworden en dat een uiteenzetting hierover slechts nog voorbijgestreefde en hopeloos verouderde theoriën zou kunnen bevatten, vooral wanneer die dan nog door een man worden verdedigd, zouden hun wensen toch wel eens voor werkelijkheid kunnen nemen.

Ik ben inderdaad van mening dat de emancipatie van de vrouw nog lang niet is voltooid en dat nog heel wat vooroordelen zullen dienen weggeruimd en mentaliteitsveranderingen moeten worden doorgevoerd, alvorens men van een werkelijk voltooide emancipatie zal kunnen gewagen.

Is het de rechtspraktijk, die mij bijna dagelijks met dit probleem confronteert, of is het misschien het feit dat ik enkele maanden na het van kracht worden van de wet van 30 april 1958 mijn eed als jong advocaat aan de Brusselse Balie aflegde, die er de oorzaak van zijn dat dit onderwerp mij steeds heeft geboeid? Of is het misschien de ondervinding van elke dag uit een nog jong gezinsleven?

Wat er ook van zij, graag nam ik even een klein gedeelte van Uw drukbezette tijd in beslag, om samen enige kanttekeningen te maken bij deze thans zo besproken en beschreven emancipatiebeweging.

Met Uw goedvinden, zou ik eerst even willen verwijzen bij de term « emancipatie ». Deze evolueert in de ge-

schiedenis van een zuiver juridische term naar een sociaal-cultureel begrip.

In het Romeins recht vindt men de term emancipatie terug bij de *ontvoogding van een minderjarige*: de geëmancipeerde werd van het vaderlijk gezag ontslagen.

In de 17de eeuw werd aan de term reeds een ruimer betekenis gegeven: de Duitse protestanten bedoelden hierdoor de *bevrijding van de vorstelijke bevoogding over de kerk*.

Het begrip emancipatie evolueert verder in de 18de eeuw en wordt meer een *bevrijding van autoriteit*: de bevrijding van het gezag van de overheid, de bevrijding van de autoriteit bij intermenselijke verhoudingen, de hiërarchie, de bevrijding van bepaalde heersende normen, onder meer: de traditie, de vooroordelen en de leerstellingen.

Tijdens de Romantiek en in de 19de eeuw wordt het een sociaal-cultureel bevrijdingsproces, geformuleerd als het *verlangen naar de verandering* van de gehele maatschappelijke orde. Dit verlangen naar die totale verandering vinden wij terug bij de slaven, bij de kleurlingen, bij de joden. Het belangrijkste opzet bij al deze « emancipatiebewegingen » is het streven naar sociale gelijkstelling.

Dit streven gaat gepaard met allerlei aspecten van sociale, economische, politieke en culturele aard van sociale groepen, (de arbeiders), van kerkelijke groepen (de joden), van rassengroepen (de zwarten), van aparte groepen (de vrouwen).

Het is opmerkelijk, dat bij al deze bewegingen niet gestreefd wordt naar integrale gelijkheid, maar naar een geprivilegieerde gelijkheid met de dichtsbijge hogere groep, de referentiegroep; zo bijvoorbeeld de bourgeoisie en de adel, de ambachtslieden en de gezellen en leerlingen.

De geprivilegieerde emancipatie ontstond uit afgunst op de bevoorrechte groep. De geprivilegieerde gelijkheid werd de anderen ontzegd.

Wanneer wij in Van Dale's woordenboek een verklaring zoeken voor de term emancipatie, dan vinden wij, in een eerste betekenis: vrijstellen van vaderlijk gezag of van voorgedij — mondij verklaren — vrijmaken; in een tweede

Bij de Romeinen beterde er de situatie van de vrouw niet op. De mater patriæ van de Republikeinse periode was streng voor zichzelf, eerbaar, zwijgzaam en schonk het vaderland zonen. De Romeinse vrouw genoot in feite nog minder rechten dan de Griekse. Juridisch beschouwd was zij steeds iemands bezit: als meisje het bezit van de vader, als echtgenote het bezit van de man. En hoewel er onder de Romeinse keizers voor het eerst in de geschiedenis een periode is geweest van vrouwenemancipatie, welke te wijten was aan toevallige omstandigheden, zoals de algemeen heersende losbandigheid, de overvloed van echtscheidingen, het sluiten van schijnhuwelijken, werd de vrouw in dit tijdperk slaaf van zichzelf, omdat zij geenszins voorbereid was op de vrijheid welke haar zo plotseling te beurt viel, met het gevolg dat de houding van de man te haren opzichte er heel wat slechter op werd: het respect had plaats gemaakt voor spot en minachting.

De Middeleeuwen zijn allesbehalve genadig geweest voor de vrouw. De hoofse minnedienst van de ridders en de waardering voor de kloostervrouwen ten spijt, bekwamen de gewone vrouwen geen vermeerdering van rechten noch een hogere appreciatie als mens. In onze gewesten, beheerst door de Salische wet, was er geen plaats voor de vrouw als rechtspersoon. En evenals Aristoteles zou Thomas van Aquino doceren dat de man een volkomen, de vrouw een onvolkomen wezen is.

In het herfsttij van de Middeleeuwen en bij het aanbreeken van de zogenaamd verlichte Renaissance barstte dan over Europa een van de hevigste uitingen van kollektieve vrouwenhaat los, met name: de heksenjacht. Niet één vrouw was nog veilig voor verdenking, van het kleine meisje tot de oudste vrouw, van de deerne tot de vroomste non. Deze heksenjachten, welke in sommige landen eeuwen hebben geduurd — in 1836 werd op het schiereiland Hela (Dantzig) nog een vrouw als heks verdrongen bij toepassing van de waterproef — waren als het ware een oorlogsverklaring aan het vrouwelijk geslacht. Doch niet enkel in Europa, zelfs tot in de nieuwe wereld werden « heksenprocessen » gevoerd. Het meest beruchte heksenproces had trouwens plaats in het stadje Salem bij Boston op het einde van de 17de eeuw.

In de periode van de hoog-renaissance en het humanisme zou de vrouw voor het eerst een rol spelen, niet door haar schoonheid, maar door haar verstand. Er was nog geen sprake van emancipatie in de absolute zin van het woord, maar Elisabeth van Engeland, Catharina de Medicis, Joanna van Aragon e.a. waren ongetwijfeld grote persoonlijkheden, die geschiedenis hebben gemaakt. Madame de Rambouillet, Madame de Sévigné en Made-moiselle de Scudéry hielden literaire salons, terwijl koningin Christina van Zweden en Isabella de Luna heel wat bekendheid verwierven als ware maecenae en Thomas Morus grote eerbied betuigde voor het intellect van zijn dochter Meg.

De polemieken over de waarde van de vrouw werden inmiddels voortgezet. Verlichte geesten traden op als verdedigers van het zwakke geslacht en propageerden, in theorie althans, zoals Voltaire, de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Een Diderot zou o.m. schrijven: « Femmes, je vous plains. Dans toutes les coutumes la cruauté des lois civiles s'est réunie contre toutes les femmes à la cruauté de la nature. Elles ont été traitées comme des êtres imbeciles ». Zelfs Montesquieu, die nooit bijster hoog met de vrouw opliep, stelde de mogelijkheid in het vooruitzicht dat zij in de politiek een rol zou spelen.

Het is merkwaardig hoe dit kenbaar maken der idealen vrijwel altijd geschiedt door een of meer personen, die in feite niet tot de groep der onmondigen behoren. Zo is het alom gekend, dat de emancipatie van de vrouw

in de Verenigde Staten van Amerika grotendeels door mannen werd gevoerd.

Uit dit uiteraard onvolledig historisch overzicht blijkt, dat telkenmale wanneer de menselijke geest naar ontvoogding streefde, de vrouw eveneens daartoe de kans kreeg; iedere keer echter liet zij die ongebruikt voorbijgaan. De vrouw uit het Romeinse Keizerrijk had vrij kunnen zijn, doch zij gebruikte haar vrijheid tegen zichzelf. Met de Franse Revolutie werd haar een unieke kans geboden, die evenwel ook niet door haar werd waargenomen. Zij was mede opgestapt naar Versailles en zij had het luidst geschreeuwd toen het hoofd van Marie Antoinette viel; maar wanneer voor Olympe de Gouges het ogenblik was aangeboren, om op de Verklaring van de Rechten van de Mens de Verklaring van de Rechten van de Vrouw te laten volgen, werd zij niet eens gesteund en kwam per slot van rekening onder de valbijl van de guillotine terecht.

Pas bij het einde van de vorige eeuw zou er een kentering intreden en dit mede onder invloed van de individualistische romantiek, waarbij de vrouw ontdekte dat zij een individu was, met een eigen karakter, een eigen waarde en derhalve ook met eigen rechten. Rationele argumenten noch zakelijke standpunten zouden zich nog doen gelden, wanneer de bewustwording van de arbeiders- en arbeidstersmassa als een elektrische schok door alle lagen van de maatschappij voer. De massa was emotioneel geladen en werd strijdvaardig, er ontstond een crisissituatie en de bevoorrechte groepen gaven toe door het erkennen van de rechten van de massa.

Wat meer bepaald de vrouwenontvoogding betreft tekenen zich twee bewegingen af. De Burgerij kwam op voor een degelijker onderwijs, een ruimer opvoeding van het meisje, terwijl vele vrouwen uit de burgerij, om aan het nietsdoen te ontsnappen, hun persoonlijke vrijheid en onafhankelijkheid zochten in de arbeid buitenshuis. Aldus werden de eerste beroepen voor vrouwen opengesteld; het waren die van lerares en verpleegster. De arbeidersvrouwen daarentegen, die maling hadden aan onderwijs en hygiënische jobs, omdat zij genoodzaakt waren in de fabrieken en de ateliers te staan om hun gezin niet van honger te laten omkomen, zagen slechts heil in het algemeen stemrecht, opgenomen als zij waren in de algemene stroming van de emancipatie van het proletariaat.

Het zou nog een hele tijd duren eer de vrouwen het algemeen stemrecht zouden verwerven; België was trouwens met Frankrijk ... in 1948 een der laatste Europese landen waar het stemrecht voor de vrouw werd ingevoerd.

Maar daarmee belanden wij dan in de tweede periode van ons emancipatieproces, die van de formeel-juridische gelijkstelling.

Op een bepaald ogenblik wordt de emancipatie een formeel-juridisch feit, hetgeen nog niet de volle sociale gelijkberechtiging betekent. Want de nieuwe status eist een grote aanpassing; men wil trouwens terecht niet alleen de gelijke zijn in rechten, maar eveneens sociaal cultureel.

De emanciperenden voelen hun tekorten en willen door onderwijs en vormingswerk gelijkwaardig worden, zij willen zich het waardensysteem eigen maken dat tot dusver slechts voor de meer bevoorrechte groep gold.

Zo zijn vrijwel alle onderwijsvormen thans voor de vrouwen opengesteld en de demokratisering van het onderwijs voltrekt zich tevens voor de meisjes. Wij kunnen op dit ogenblik niet voorzien welke gevolgen deze demokratisering van het onderwijs samen met de veralgemening van het onderwijs voor meisjes zal hebben. Maar mogelijk brengen zij in het leven van de vrouwen

en in de ganse maatschappij een grondige omwenteling teweeg

Intussen tekenen zich enige belangrijke tendensen af. In het lager middelbaar onderwijs zijn de meisjes goed vertegenwoordigd en hebben zij hun achterstand op de jongens omzeggens ingehaald. Wat het lager technisch en beroepsonderwijs betreft, stelt men vast dat ongeveer negen van de tien meisjes de traditionele afdelingen volgen, nl. naad, huishoudkunde, landbouwhuishoudkunde en handel.

In het hoger middelbaar onderwijs merkt men, dat de meisjes sedert 1960 hun achterstand langzaam aan het inlopen zijn, doch eveneens hier blijkt dat het grootste gedeelte van de meisjes de lessen in de voor hen traditionele afdelingen volgen.

In het hoger onderwijs daarentegen, hebben de meisjes nog een tamelijk grote achterstand. Volgens de recentste gegevens zou de studentenbevolking van de vier universiteiten, de twaalf met universiteit gelijkgestelde instellingen en de acht hogere scholen in ons land, voor iets meer dan 25% uit meisjesstudenten bestaan. Het is wel typisch voor de belangstellingssfeer van de vrouw, dat de meisjesstudenten de meerderheid uitmaken — 50,33% — in de afdelingen wijsbegeerte en letteren en in de aanverwante sekties. In de fakulteiten der pharmaceutische wetenschappen vertegenwoordigen zij 49,4% der studentenbevolking, terwijl zij in de pedagogische en de psychologische afdelingen 45,53% vormen. In tegenstelling daarmede bedraagt hun aantal slechts 3,1% in de fakulteiten der landbouwwetenschappen.

Ook vrijwel alle beroepen en bedrijvigheden staan thans voor de vrouw open — op enkele uitzonderingen na. Uit inlichtingen, ingewonnen bij het Vast Wervingssekretariaat, blijkt dat inzake aanwervingsvoorwaarden nog slechts één exclusieve bestaat ten aanzien van de vrouwen, namelijk in de gehele sector van de « douanen ». De vrouw kan totnogtoe voor geen enkele functie op geen enkel echelon van deze sector aangeworven worden, zelfs niet als opsteller.

In verband met de bevorderingsvoorwaarden zijn er nog enige categorieën van ambten en functies welke taboe zijn voor de vrouw. Meer bepaald bij de departementen van buitenlandse zaken en financiën.

Zo werd enige jaren geleden aan de toenmalige minister van financiën als parlementaire vraag gesteld waarom vrouwelijke kandidaten steeds niet in aanmerking kwamen voor de betrekkingen bij de besturen van de direkte belastingen, van de douanen en accijnzen en van het kadaster. Doodernstig antwoordde de minister ongeveer in dezer voege: men moet niet denken dat het probleem betreffende het al dan niet toelaten van vrouwelijk personeel bij deze diverse fiskale besturen niet aandachtig werd onderzocht. Wat de administratie van douanen en accijnzen betreft, stelt het probleem nopens de toetreding van vrouwelijk personeel zich natuurlijk niet, de aard zelf van deze functies leent zich niet tot de aanwending van vrouwelijk personeel! Daar het grootste deel van de activiteiten van de landmeters en controleurs van het Bestuur van het kadaster bestaat uit « grondoperaties », is het vanzelfsprekend dat de vrouwen van deze ambten dienen te worden uitgesloten, omdat het fysiek gestel van het grootste belang is voor de uitoefening van het beroep van agent van het kadaster. Voor de administratie der rechtstreekse belastingen wordt slechts beroep gedaan op mannelijk personeel voor wat betreft de invorderingen, gelet op het bijzonder karakter van deze opdrachten, welke dikwijls dienen te worden volbracht in uiterst moeilijke en delikate omstandigheden. Is de minister er dan zo zeker van dat voor deze uiterst moeilijke en delikate opdrachten zoals hij ze noemt de overredende glimlach van een liefvallige agente van de

belastingen niet eerder een wederspannige belastingplichtige zou overtuigen, dan het strenge gelaat zonder enige zweem van vrolijkheid van de agent van de fiskus, gevolgd door een plechtige deurwaarder, die steeds gehaast is om een koord te leggen rond een oude piano of een stel dito meubeltjes?

Ook in de uitoefening van de vrije beroepen begint de vrouw langzaam een plaats te veroveren. Bij de Brusselse balie zijn er op dit ogenblik 196 vrouwelijke advocaten op een totaal van 1338, hetzij ongeveer 15%.

Wij constateren echter dat, hoewel alle studierichtingen en alle beroepen en functies, op slechts enige uitzonderingen na, voor de vrouw zijn open gesteld, zij zich meestal uitsluitend op minder gegeerde plaatsen bevindt. Het is inderdaad uiterst zelden, dat een vrouw een financieel zeer interessante plaats bekleedt of een post bezet waar zij over definitieve beslissingsbevoegdheid beschikt. Mevrouw De Riemaecker zal weliswaar de geschiedenis ingaan als de eerste Belgische vrouwelijke minister, maar de politieke evolutie van de jongste maanden in ons land wijst er op, dat de actieve inschakeling van de vrouw in de politiek er andermaal wat op achteruit is gegaan. Bij de recentste wetgevende verkiezingen is de vrouwelijke vertegenwoordiging in het parlement opmerkelijk minder geworden, in de senaat b.v.b. zetelden sedert 1921 vrijwel steeds één of meer vrouwen, nu geen enkele meer.

In haar openingsrede, onder de titel « Paradoxen van een ongelijkheid », tijdens de plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent op 22 oktober 1955 uitgesproken, zou Mevrouw Mr M. De Rijck-De Cordier zeer terecht aanstippen: « een goede rechtsordening heeft een dubbele taak, nl.: de gelijkberechtiging van man en vrouw als evenwaardige rechtssubjekten, rekening houdend met het feit, dat zij beiden in wezen volledig verschillend zijn. » Een drietal jaren later werd bij ons de wet van 30 april 1958 uitgevaardigd, waarin het principe van de gelijkheid van man en vrouw in het gezin geponoerd werd en waarin de gehuwde vrouw een morele erkenning kreeg. Al gauw heeft de rechtspraktijk echter uitgewezen dat, hoewel de gehuwde man en de gehuwde vrouw theoretisch door de wet als gelijken worden behandeld in het gezin met hun wederzijdse rechten en plichten — zij moeten samen hun beslissingen treffen en bij onenigheid is veelal voorzien dat de vrederechter, de jeugdrechter of de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg als scheidsrechter zal optreden — deze gelijkheid niettemin volledig wordt geneutraliseerd door het verouderde huwelijksgoederenrecht, dat dringend grondige vernieuwingen vergt, vernieuwingen welke, spijs de projecten van de heren Vermeylen en Wigny, maar niet uit de parlementaire bus komen.

De verregaande beheersmacht van de man over de goederen van de gemeenschap en over de persoonlijke goederen van de vrouw in de stelsels van de wettelijke gemeenschap van goederen en van de gemeenschap van aanwinsten, kan aanleiding geven tot erge misbruiken in hoofde van de man in de gezinnen waar de verstandhouding zosk is. Niet zozeer ter wille van deze mogelijke misbruiken, maar veeleer in het raam van de vernieuwde visie op de vrouw, die terecht overigens het recht op ontplooiing van haar persoonlijkheid in volle vrijheid opeist, dient de wetgever dringend een wettelijk stelsel van huwelijksvoorwaarden uit te vaardigen, waarin een gemeenschap van goederen in het leven wordt geroepen, waarbij man en vrouw samen deze gemeenschap beheren en er samen over beschikken.

De wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965 heeft plechtig het principe bekrachtigd dat de ouderlijke macht voortaan door de vader en de moeder samen wordt uit-

geoefend, aldus de tekst van het nieuw art. 373 van het burgerlijk wetboek. De ouders moeten dus gezamenlijk de persoonlijke goederen van hun minderjarige kinderen beheren. In geval van onenigheid tussen de ouders is de wil van de vader doorslaggevend, maar de moeder heeft het recht zich tot de jeugdrechtbank te wenden. In de praktijk wordt echter vastgesteld, dat voor het opvragen van het spaargeld van de kinderen, de spaarkassen en banken het wel te ingewikkeld vinden om beide ouders te laten tekenen; bedoelde instellingen passen dan ook alleen het tweede lid van art. 373 van het burgerlijk wetboek toe, dat bepaalt dat de wil van de vader doorslaggevend is in geval van onenigheid, zodat in feite het vroegere systeem steeds wordt toegepast.

Indien het principe van het gezamenlijk uitoefenen van de ouderlijke macht door beide ouders konsekwent wordt doorgetrokken, dan zou de wet moeten gewijzigd worden in deze zin, dat bij onenigheid van de ouders de jeugdrechter dient te beslissen.

Ook de rechtspraak schijnt zich nog niet te kunnen verzoenen met de herwaardering van de vrouwelijke persoon in het algemeen en de waardering van de huishoudelijke prestaties van de gehuwde vrouw in het bijzonder. Inderdaad, de schadevergoeding welke door de rechtbanken wordt toegekend aan de gehuwde vrouw voor het niet kunnen vervullen van haar huishoudelijke taak tengevolge van een ongeval veroorzaakt door derden, is bijzonder laag. De hiervoor toegekende bedragen blijven nog ver beneden het loon van een werkvrouw en worden veelal dan nog afhankelijk gesteld van de standing welke het gezin heeft bereikt dank zij de uitoefening van het beroep van de man. Het is de hoogste tijd dat de rechtbanken zich gaan bezinnen over de economische waarde van de gehuwde niet buitenshuis werkende vrouw.

Ook op het gebied van de vrouwenarbeid is nog heel wat voor verbetering vatbaar. Een volwaardige emancipatie onderstelt dat de gehuwde vrouw vrijelijk en in overleg met haar echtgenoot moet kunnen beslissen of zij buiten haar gezinstaat tegelijkertijd een andere taak zal vervullen. De uitoefening van een beroep is zonder twijfel een belangrijke hulp voor de vorming en de ontplooiing van de persoonlijkheid, terwijl de gemeenschapszin er door ontwikkeld wordt, met het gevolg dat het individu zich sociaal zal verrijken. Bovendien verleent de arbeid economische bestaanszekerheid, wat tevens de vrouw in de gelegenheid stelt de materiële welstand van het gezin mede te helpen verzekeren. Het is dan ook verkeerd de vrouwenarbeid en vooral de arbeid van de gehuwde vrouw te meten met verouderde en voorbijgestreefde slogans als: « de gehuwde vrouw moet bij de haard blijven » en « een gehuwde vrouw die uit werken gaat, verwaarloost haar gezin ».

Maar zoals gezegd dient op dit gebied in de sociale sektor nog heel wat te worden aangepast. De waardering voor het werk van de vrouw en de vergoeding voor haar arbeid stelt nog altijd een nijpend probleem. Vele vrouwen worden steeds onvoldoende bezoldigd, ofwel omdat in talrijke sectoren de gelijke bezoldiging nog niet verwezenlijkt werd, ofwel omdat de klassifikatie van de vrouwenarbeid tot dusver onderaan de ladder voorkomt, tengevolge van een duidelijk onderschatten van haar eigenschappen.

Volledigheidshalve dienen de nieuwe wetsbesluiten op de vrouwenarbeid, van kracht geworden op 1 januari 1968, vermeld te worden. Tot vóór deze datum bestond de wet op de vrouwen- en kinderarbeid, alsof de problemen van die twee groepen identiek waren! Deze nieuwe wetsbesluiten voorzien o.m. het recht om de toepassing van het artikel 119 van het verdrag van Rome, dat het principe van gelijk loon voor gelijk werk huldigt, aan het oordeel van de werkrechtscourts te onderwerpen. Aangezien het hier een deels een subjektief recht betreft en de nieuwe wet

anderdeels geen eigen « intern Belgische » interpretatie van de gelijke bezoldiging vooropzet, zullen wij eerst op enige concrete gevallen moeten wachten, opdat wij op voorbeelden van de rechtspraak zouden kunnen steunen.

Ook op het gebied van de sociale zekerheid heerst nog heel wat discriminatie! Voor de werkloosheidsvergoeding wordt de volwassen vrouw gelijkgesteld met de minderjarige man, terwijl aan een vrouw-gezinshoofd steeds 19 fr. per dag minder wordt uitbetaald dan aan een man-gezinshoofd. De berekening van de betaalde vakantie van de arbeidster gebeurt totnogtoe op een lager forfaitair bedrag en het bediendpensioen van de vrouw is tot op heden lager dan dat van de alleenstaande mannelijke bediende, hoewel de bijdragen voor de maatschappelijke zekerheid wél dezelfde zijn.

Er is eveneens dringend behoefte aan een juiste waardering en erkenning van de belangrijke en zware taak van de vrouw als moeder. Het voortbrengen en opvoeden van kinderen tot evenwichtige en volwaardige burgers is een belangrijke bijdrage tot het maatschappelijk leven. De maatschappij moet dan ook niet uitsluitend erkennen dat dit een waarde is die het gezin presteert, maar moet tevens mogelijkheden creëren opdat het gezin deze opdracht zo goed mogelijk zou kunnen vervullen. Daar waar de maatschappij reeds een hele reeks hulpmiddelen heeft opgebouwd voor de vorming en de opvoeding van de jeugd, zoals de uitbouw van de bestaande onderwijswetten, de subsidiëring van allerlei jeugdwerken, sociale voorziening, zoals sport- en speelpleinen, enz., kan men zeggen dat de zorg voor de kleine kinderen in feite volledig aan het gezin alleen wordt overgelaten. In het gezin rust het ter wereld brengen van en de zorg voor kleine kinderen meer op de moeder dan op de vader. Ten aanzien van de moeder zou men ernstig het probleem dienen aan te pakken betreffende een financiële steun of vergoeding voor de verzorging van kleine kinderen en zulks tot op zekere leeftijd en geplafoneerd op basis van het gezinsinkomen. Daarenboven zou eveneens het systeem van de kinderkribben en peuterscholen volledig moeten herzien en heraangepast worden. Tenslotte zou de formule van het meer en meer ingang doen vinden van part-time werk voor de vrouw, deze kunnen helpen om haar taak van echtgenote en moeder en haar drang om toch met de buitenwereld in contact te blijven in haar leven tot een evenwichtig geheel uit te bouwen.

* * *

De emancipatie moet door aanpassing worden voltooid. En hiermede bereiken wij de derde en laatste etappe van ons emancipatieproces, die van de aanpassing, welke vaak met heel wat moeilijkheden gepaard gaat. Onder deze moeilijkheden kan men vooreerst de afgunst van de ex-bevoorrechten noteren, zo bijvoorbeeld de houding van de burgerij tegenover de arbeiders op het einde van de vorige en bij het begin van deze eeuw. In de emancipatiebeweging van de vrouw vinden wij tevens voldoende voorbeelden van afgunst in hoofde van de man — de ex-bevoorrechte — zo o.m. het schimpen op de vrouwen, die de lange broek dragen, roken en dergelijke meer, hetgeen vooral in den beginne door de man veelal uitsluitend aangezien werd als een loutere imitatie en navolging van typisch mannelijke houdingen en gewoonten. Bovendien is er insgelijks het verschijnsel van de teleurstelling om het verlies van het vertrouwd, de geëmancipeerden moeten een deel van hun oude leefgewoonten prijsgeven. Zeer terecht oordeelt mevrouw Renard - De Leebeek dan ook: « velen onder de vrouwen zouden liefst rechtsomkeer maken, terug naar de tijd toen ze zich veilig voelden onder de beschutting van een sterke, voor haar denkende en voor haar beslissende man ».

Aanpassing en individualiteit sluiten elkaar niet uit, integendeel, zij zijn innig met elkaar verbonden. Trouwens, aanpassing komt veelvuldig voor in het leven en plaatst de mens iedere keer voor problemen. Men wordt ontelbare keren « schacht » in zijn leven.

Zo ook wordt de vrouw thans « schacht » in haar nieuw leven ! De echte emancipatie eist dat de vrouw onbevangen en vrij leert leven en bewegen in haar vernieuwde wereld. En dit gaat en zal ongetwijfeld nog gepaard gaan met vele moeilijkheden, onder meer tengevolge van de sociaal-culturele verschillen tussen oud en nieuw, zo eveneens tengevolge van de houding van de sterk traditionalistisch ingestelden, die zich beroepen op ethische motieven in de zin van : de vrouw is bezig haar eigen-aardige, onvervangbare, typisch-vrouwelijke deugden te verliezen ; daardoor verliest zij haar natuurlijke charme, of liever nog haar natuurlijke macht.

Aanpassing onderstelt echter een actief willen. Passief zich conformeren is fout, terwijl niemand gediend is met een schijn-aanpassing. In het emancipatieproces van de vrouw zal het sukses van de aanpassing het gevolg zijn van de actieve rol die de vrouw speelt in en van het positief willen deelnemen in haren hoofde aan deze aanpassing.

De grootste hinderpaal is hier ongetwijfeld hetgeen mevrouw Renard - De Leebeeck in haar werk « Vrouw zijn, noodlot of keuze » noemt : « der vrouwen drempelvrees ».

De vrouw heeft op dit ogenblik ongeveer dezelfde kansen als de man. Wat doet ze ermee ? En mevrouw Renard - De Leebeeck gaat verder : « Waartoe dienen rechten waarvan men geen gebruik maakt, kansen die niet worden aangegrepen, toekomstperspektieven die men huiverig onder ogen ziet, plichten inherent aan de nieuw verworven vrijheid die te zwaar wegen, verantwoordelijkheden tegenover zichzelf en de anderen die men niet aankan ? »

Ja, waarom maakt de vrouw nog niet meer gebruik van de haar geboden kansen ? Mijns inziens zijn er vooral drie redenen :

1° omdat de maatschappij waarin wij leven er nog niet is op voorbereid ;

2° omdat het streven naar emancipatie tot dusver enkelgericht is geweest, het beoogde einddoel was de gelijk-schakeling van man en vrouw ;

3° omdat de vrouw er niet werd op voorbereid een zelfstandig volwassen wezen te zijn, zodat zij nog veelal lijdt aan drempelvrees.

En mevrouw Renard - De Leebeeck gaat verder : « Het ogenblik van de werkelijke emancipatie is aangebroken »... « zoals de mannenoverheersing nooit mogelijk zou geweest zijn zonder de medeplichtigheid van de vrouw, is er geen herstel van deze onrechtvaardigheid mogelijk zonder de medewerking van de man »... « maar in laatste instantie is het de vrouw die over haar eigen toekomst beslist, niet de man. Zijzelf moet kiezen of ze haar vrouw-zijn als een noodlot blijft ondergaan of vrij-beleeft »

Hiertoe zijn echter enige algemene maatregelen geboden.

Vooreerst de hervorming van de meisjesopvoeding, waarbij de receptiviteit tot volle ontwikkeling dient te worden gebracht. Nog al te vaak wordt bij de opvoeding onderscheid gemaakt tussen meisjes en jongens : van jongsaftaan wordt aan vele kinderen ingeprent dat bepaalde taken typisch vrouwelijk zijn en dat het vrouwelijk element van het gezin ten dienste staat van het mannelijk element, zo bijvoorbeeld wanneer alleen dochtertjes moeten helpen bij het huishoudelijk werk en kinderen aldus bewust of onbewust het vooroordeel wordt bijgebracht dat het huishoudelijk werk specifiek vrouwelijk is en minderwaardig voor de man. Zo ook bij de keuze van studierichting van de meisjes. Men aanziet de beroepsvorming van de meisjes wel niet meer als overbodig,

docht veeleer als een verzekering tegen het « risico » van het celibaat, de echtscheiding of het vroegtijdig weduwschap ; maar toch gebeurt de studieoriëntering nog al te dikwijls in functie van de bruikbaarheid van de vorming in het gezin (vb. : huishoudkunde, snit en naad, familiale afdelingen) dan wel in functie van de mogelijkheden van het kind. Bij het kiezen van de studierichting van hun meisjes handelen nog veel te veel ouders in overeenstemming met de tradities en wanneer een financiële inspanning moet worden gedaan om de studies van de kinderen te kunnen bekostigen verlenen nog zeer veel ouders voorrang aan de studies van de zoons, zelfs indien de dochter intelligenter is. Zeer terecht schreef mijn confrater Mr. Gilbert Kirschen onlangs :

« ... La vaisselle est plus qu'une obsession, c'est le symbole pour la femme de son asservissement permanent et pour l'homme de sa déchéance, de la chute d'Hercule aux pieds d'Omphale.

« Et il faut pourtant que les époux la fassent cette vaisselle car si nos mères étaient servies et si nos femmes sont parfois aidées, nos enfants ne pourront compter que sur eux mêmes.

« Répartir également entre les époux les charges matérielles du ménage constitue une réponse évidente mais comment la faire admettre par tous, la faire entrer dans les mœurs ? Il suffit de songer à l'hilarité que suscite à l'écran, le spectacle d'un homme ceint d'un tablier tentant de cuire un œuf ou d'apaiser un bébé.

« Il me paraît que cet état d'esprit ne pourra être modifié que par une rigoureuse offensive menée simultanément sur les fronts de la famille, de l'école et de la télévision.

« Il faut d'abord que les parents inculquent à leurs enfants, surtout par leur exemple, le respect du travail de leur mère et le partage familial des tâches et responsabilités. Je connais ainsi un petit bonhomme qui ne dira plus dédaigneusement que le balayage n'est pas un travail d'homme...

« D'école doit, elle, entreprendre une véritable campagne de désintoxication car notre enseignement classique donne du couple conjugal une image aussi fausse que désuète. Le bonhomme Chrysale et la Mégère apprivoisée n'ont pas exactement les mêmes conceptions que nous des droits et devoirs des époux. Si j'étais psychanalyste j'attribuerais, sans doute, certains échecs conjugaux à l'influence exercée sur des adolescents par des professeurs misogynes sous prétexte de commenter Molière ou Rabelais. » Tot daar Meester G. Kirschen.

Naast de hervorming van de opvoeding, moet men uiteindelijk komen tot een herwaardering van het gezin en tot een revalorisatie van de gezinsarbeid. De beleving van de geest van de emancipatie door man en vrouw zal tot gevolg hebben de overgang in gezinsverband van een ondergeschikte positie naar een gewijzigde verhouding tussen de gezinsleden alsmede de demokratisering van de huwelijksverhouding met vrije partnerkeuze en medebepaling van de relatie man - vrouw. In een dergelijk gewijzigd gezinsmilieu zal de vrouw dan de mogelijkheden vinden om tot volledig menselijke ontplooiing te komen, waarbij haar verhouding tot de kinderen zal uitgroeien tot een relatie van persoon tot personen, zodat haar moederschap een echte menselijke realiteit wordt, naast de beleving van haar rol van echtgenote, die met haar man verbonden is voor het leven, terwijl het moederschap als functie eerder van voorbijgaande aard is.

In deze zin staat de vrijheid van de geëmancipeerde vrouw niet tegenover het geluk. Vrijheid is dan een nieuwe dimensie. Door deze aan het moederschap toe te voegen, kunnen wij misschien voor het eerst van een roeping, van een opdracht spreken. Op een suggestie kan men ingaan, voor een mogelijkheid kan men kiezen, maar een

fat
de:
mc
wi
al
pij
me
wa
lee

I
dec
eer
de
ik
Da
I
Da
« b
em.
« b
tial

Il
woi
heii
alle
heii
voll
vrij
ver
blij
tot
dan
leef
senl
doo:
zal
zal
Of
wer
zich
bela
mar
pers

M

RE

Aan
Be
Eise
aan
te
hei
all
de

van uw- l te aing liale van hun em- an- enen oor- hter Mr.

fatum kan men alleen ondergaan of er tegen rebelleren. In deze nieuwe dimensie is de vrouw dan niet het wezen dat moeder moet worden, maar dat moeder kan zijn. En niets wijst erop dat de vrouw zal ophouden vrouwelijk te zijn, al zal dit vrouwelijke anders verschijnen in de maatschappij van morgen waarin het typische van iedere sekse niet meer van te voren zo stug zal worden uitgemeten, maar waarin het man- of het vrouw-zijn meer en meer zal beleefd worden als twee wijzen van het ene mens-zijn.

Als besluit van deze kanttekeningen, welke door een deel van de toehoorders misschien zullen begrepen zijn als een pleidooi voor een echte doorgevoerde emancipatie van de vrouw, hetgeen ook wel enigszins de bedoeling was, zou ik even willen terugkeren tot ons uitgangspunt: Van Dale's woordenboek.

De verklaringen van het woord emancipatie bij Van Dale gaan alle in de richting van: «vrijmaken van...», «bevrijden van...». Uit mijn betoog blijkt, meen ik wel, dat emancipatie niet is «bevrijden van...», maar veeleer: «bevorderen van » de volwassenheid, m.a.w. zijn potentialiteiten zelf ordelijk en zakelijk tot ontplooiing brengen.

Ik zou willen vooropstellen dat emancipatie, bewustwording, drang naar zelfstandigheid, verantwoordelijkheidsbesef, rechtvaardigheid, *volwassenheid* impliceert. Dit alles onderstelt het vermogen tot *zelfbepaling*: zijn vrijheid positief gebruiken, als verantwoordelijkheid. De echte voltooide emancipatie van de vrouw moet haar toelaten *vrij* een beroep te kiezen en niet ter wille van de zuur verdiende boterham, *vrij* te kunnen kiezen om thuis te blijven, *niet* «als de man» te worden, *niet* te ontwaarden tot «objekt van de man». Emancipatie van de vrouw is dan vooral funktie van haar gezindheid van waaruit geleefd wordt. In het «hoe» zal zich haar mate van volwassenheid manifesteren. Deze volwassenheid zal moeten doordringen zijn van echtheid; de geëmancipeerde vrouw zal zich niet laten drijven op toeval, traditie, impulsen, zij zal haar verantwoordelijkheid opnemen en bewust kiezen. Of de geëmancipeerde gehuwde vrouw al dan niet uit werken gaat, is dan op zichzelf van weinig belang, als zij zich bij haar *vrije* keuze maar echt laat leiden door het belang van het huwelijk en van het gezin als dusdanig: de man, de kinderen, het beroep als verrijking van haar eigen persoon, de levensvoorwaarden van het gezin.

Met Hella S. Haasse kunnen wij dan besluiten:

«De vrouw schiet tekort, zowel wanneer zij zich ter wille van andere bezigheden helemaal van haar gezin losmaakt, als wanneer zij automatisch of heimelijk onbevredigd of louter op materiële verzorging gericht, de hele dag in haar huis, en met haar man en kinderen bezig is. Ik geloof dat een vrouw zich werk en gezin kan veroorloven, wanneer zij, naast een evenwichtige en redelijke taakverdeling, al wat zij doet met hart en ziel doet. Want de problemen die samenhangen met het veilig voortbestaan van de mens op aarde, zijn zo groot en zo ingewikkeld geworden, dat de vrouw letterlijk gedwongen is, ter wille van zichzelf en de haren, méé te groeien als denkend wezen. Het gaat niet meer om instandhouding van de soort alleen, het gaat ook niet om het handhaven van tradities, het gaat vooral om wat wij als mensen zijn, om wat wij van ons mens-zijn maken in een periode die zo volkomen verschillend is van wat wij ooit hebben beleefd.»

BIBLIOGRAFIE

- Hella S. Haasse: «Een kom water, een test vuur», Mous-sault's uitgeverij N.V., Amsterdam, 1962.
- Betty Friedan: «La femme mystifiée», Editions Gonthier.
- Maria Rosseels: «Het woord te voeren past de man», Uitgeverij Lannoo, Tiel, 1957.
- Simone De Beauvoir: «Le deuxième sexe», Librairie Gallimard, Paris, 1949.
- Mathieu Croonenberghs: «De familie en de wet», Davidsfonds, Leuven, 1967.
- J.M. Meulenhoff: «Anna Blaman over zichzelf en anderen» Amsterdam, 1963.
- R. Jolie-Mulier: «De vrouw in het licht van een evoluerend mensbeeld», Studiedienst K.A.V.
- Renard - De Leebeeck: «Vrouw zijn, noodlot of keuze», Lannoo, Tiel.
- Gilbert Kirschen: «Progrès - Prolégomènes à toutes futures querelles conjugales», mars 1967.
- Stichting Lodewijk de Raet: «De vrouw in een wereld van mannen», 1964. - «Relatie man - vrouw» door dhr. G. Hertecant - «Emancipatie van man en vrouw?» 1966 - «Cupido, de kracht of de zwakheid van man en vrouw» door dhr. G. Hertecant - «Het beroep van de vrouw en haar man en haar kinderen» door Mevr. B. Frantzen
- Mr M. De Rijk - De Cordier: «Paradoxen van een ongelijkheid», R.W. 19e jaargang nr 7, 30.10.1955.
- Kristelijke Arbeiders Vrouwengilden: «De vrouw nu een nieuw statuut», Brussel, 1968.
- Katholiek Nationaal Bureau voor Geestelijke Gezondheidszorg: «De niet aanwezige huisvrouw», Hilversum - Antwerpen, 1962.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 24 juni 1968.

Voorzitter: M. Rutsaert

Raadsheer-verslaggever: M. Gerniers

Advocaat-generaal: M. Dumon.

Aanvaring. — Beneden-Zeeschelde. — Vaarwater. — Begrip.

Eiseres beweert dat op de rede te Antwerpen waar de aanvaarding gebeurde, als vaarwater dient beschouwd te worden heel het volgens de diepte en de grootte van het vaartuig bruikbaar gedeelte van de rivier en niet alleen de beperkte ruimte van het vaarwater die door de boeienlijn begrensd wordt.

Art. 32 van het Scheepvaartreglement van 27 septem-

ber 1926 bepaalt weliswaar dat elk stoomvaartuig, dat varend is, indien zijn diepgang en grootte het toelaten, de stuurboordzijde van het vaarwater moet houden. Deze regel moet evenwel uitgelegd worden in verband met art. 27 van het reglement van politie van de beneden-Zeeschelde van 10 september 1930, volgens hetwelk iedere kapitein die zich met zijn vaartuig begeeft in wateren, die niet hetzij bij de reglementen, hetzij door betoning voor de scheepvaart zijn aangewezen, zulks op eigen risico doet, onverminderd de bij art. 25 van hetzelfde reglement bepaalde straffen. Nu uit het bestreden vonnis blijkt dat het vaarwater in de beneden-Zeeschelde afgebakend wordt door boeien, lichtboeien en oeverlichten, dienen de vaartuigen ingevolge even genoemde bepalingen de stuurboordzijde van het aldus afgebakende vaarwater te houden.